

№ 32 (2022) С. 81–86
National Academy of Fine Arts and Architecture Collection of Scholarly
Works «Ukrainian Academy of Art»
ISSN 2411–3034
Website: <http://naoma-science.kiev.ua/>

УДК 75.052.071.1(477)"19"Кулик
ORCID ID: 0000-0003-1365-7581
DOI: <https://doi.org/10.32782/2411-3034-2022-32-11>

Вікторія Мазур

кандидат мистецтвознавства, доцент,
декан факультету теорії та історії мистецтва
Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури
viktoriya.mazur@naoma.edu.ua

ОПОРЯДЖЕННЯ СВЯТО-МИХАЙЛІВСЬКОГО КАФЕДРАЛЬНОГО СОБОРУ В ЖИТОМИРІ: МИСТЕЦЬКІ ПОШУКИ ТА ЇХНЯ РЕАЛІЗАЦІЯ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ ОЛЕНИ КУЛИК)

Анотація. Дослідження присвячене мистецьким пошукам та їхній творчій реалізації Олени Кулик у розписах Свято-Михайлівського кафедрального собору у Житомирі. Мисткиня має академічну освіту й представляє династію митців, які працюють у техніці петриківського розпису. Пані Олена прагне зберегти й популяризувати українську традицію, що їй вдається завдяки професійному підходу й багатогранності таланту. Петриківський розпис допомагає розкрити величну божественну красу та любов, як зауважила мисткиня. Витончена манера і глибока освіченість допомогли їй досягнути й розкрити внутрішній простір Свято-Михайлівського кафедрального собору в Житомирі. Олена Кулик у складі колективу учасників проекту з оздоблення й розписів, концепція проекту розписів Свято-Михайлівського кафедрального собору у Житомирі належить художнику Денису Белянському за участі творчого колективу. Пані Олена доєдналася до групи художників, що вже понад п'ятнадцять років працюють над опорядженням цього собору.

Петриківський орнаментальний розпис авторства Олени Кулик у інтер'єрі Свято-Михайлівського кафедрального собору у Житомирі став вишуканим обрамленням для медальйонів та хрестоподібних композицій сцен із зображення святих, пророків, ангелів, архангелів та страсних сцен тощо. Декоративні елементи розпису у виконанні Олени Кулик, які відзначені авторською манерою й творчим трактуванням, набули у просторі храму нового звучання, як у контексті естетики петриківського народного декоративного розпису, так і змістовному наповненні простору православного храму.

Наукова розвідка репрезентує творчість мисткині у світлі інновацій і технологій, що були використані нею під час оздоблення Свято-Михайлівського кафедрального собору у Житомирі.

Ключові слова: Олена Кулик, Денис Белянський, Петриківський розпис, Свято-Михайлівський кафедральний собор у Житомирі.

FURNISHING OF ST. MICHAEL ARCHANGEL CATHEDRAL IN THE CITY OF ZHYTOMYR: ARTISTIC SEARCHES AND ITS IMPLEMENTATION (EXAMPLE OF THE CREATIVITY OF ELENA KULYK)

Viktoriya Mazur

Abstract. This research paper discusses the creative style, language and endeavor by Olena Kulyk, a person with encyclopedic education, who belongs to the dynasty of the artists working in the technique of Petykiv decorative painting. The artist does her best to preserve and promote the Ukrainian technique above and proved to be successful such an effort due to her professional approach and numerous talents. According to Ms Kulyk, the technique of Petykiv decorative painting is a good tool to release celestial beauty and agape. Her exquisite creative style and advanced education helped her to understand and reveal the indoor space of St. Michael Archangel Cathedral in the city of Zhytomyr.

Olena Kulyk is a part of the team involved in the decoration and painting project. The concept of the project paintings of St. Michael Cathedral in Zhytomyr belongs to the artist Denys Belyansky with the participation of the creative team. Ms Kulyk joined the group of artists who have been decorating the above cathedral for over fifteen years.

Petrykivskyi ornamental painting by Olena Kulyk in the interior of St. Michael's Cathedral in Zhytomyr became an exquisite frame for medallions and cruciform compositions with scenes depicting saints, prophets, angels, archangels and passionate scenes, etc. Decorative elements of painting by

Olena Kulyk, which are noted for the artist's manner and creative interpretation, acquired a new meaning in the space of the temple, in both the context of aesthetics of Petrykiv folk decorative painting and semantic content of the space of the Orthodox church.

This research paper offers a look to creative activities by Olena Kulyk from the point of view of the innovations and techniques that she used to decorate St. Michael Archangel Cathedral in Zhytomyr.

Key words: Olena Kulyk, Denys Belyansky, Petrykivka painting, St. Michael Archangel Cathedral.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлена введенням до наукового обігу художніх творів авторства Олени Кулик, що перебувають в опорядженні Свято-Михайлівського кафедрального собору в Житомирі. Олена Кулик є однією з провідних художниць, які були долучені до створення єдиного цілісного художнього комплексу інтер'єру Свято-Михайлівського кафедрального собору у місті Житомирі. Загалом оздоблення й розписи інтер'єру храму в Житомирі є одним з найцікавіших проєктів у сучасному церковному монументальному мистецтві України й посідає визначальне місце у творчості художниці, як майстра петриківського розпису. Художня стилістика української народної творчості у поєднанні з мистецькою мовою та манерою професійної мисткині заворожує своєю самобутністю, вишуканістю, а мініатюрність виконання робіт вражає.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Великий масив наукових досліджень присвячений історії, еволюції й художній стилістиці Петриківського розпису як у контексті народного мистецтва України, так і в контексті світового мистецтва. Невипадково петриківський розпис було внесено до Списку нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО.

Традиції петриківського розпису досліджували: Анастасія Чуднівесь у дисертаційній праці, присвяченій петриківському розпису як феномену української культури. Також науковиці був цікавий аспект порівняльного аналізу художньої стилістики петриківського розпису із зарубіжними аналогами. Окремі фрагменти текстової частини дисертаційного дослідження А. Чуднівесь присвячені історії родини Олени Кулик та розписам Свято-Михайлівського кафедрального собору м. Житомира [13, с. 111, с. 146].

До міжнародного контексту розписів Свято-Михайлівського кафедрального собору у місті Житомирі зверталася Ганна Владимірська у книзі «Мандрівка садами Раю» [2],

показавши ці розписи в контексті шедеврів світового масштабу.

Унікальність розписів Свято-Михайлівського кафедрального собору у місті Житомирі, його історія та оздоблення постійно стає об'єктом висвітлення у медіа. Однак не було окремого дослідження робіт Олени Кулик під час оздоблення й розписів Свято-Михайлівського кафедрального собору у місті Житомирі. Висвітленням творчості родини О. Кулик завжди опікувалася мистецтвознавиця Марина Семесюк, котра відчуває особливу вишуканість у творах представників мистецької родини Олени Скицюка, Івана Скицюка та Марфи Тимченко [3, с. 86–91; 4]. Юрій Смолій присвятив дисертаційне дослідження хатньому малюванню петриківки другої половини ХІХ – першої половини ХХ століття, зокрема витокам, еволюції, художнім особливостям [5]. Юлія Рацибарська окреслила коло майстрів Центру народного мистецтва «Петриківка», зупинившись на проблемах сучасного розвитку традиції українського орнаментального декоративного-ужиткового малярства (петриківського розпису) [6, с. 6–11].

Мета статті – висвітлення унікальності манери й багатогранності таланту Олени Кулик у межах проєкту з оздоблення та розписів інтер'єру Свято-Михайлівського кафедрального собору у місті Житомирі.

Виклад основного матеріалу. Олена Кулик – мисткиня, що вражає художньою мовою та вишуканим смаком. Розписи пані Олени – логічне продовження творчості званої родини митців: О. Скицюка, І. Скицюк та М. Тимченко. О. Кулик – член Національної спілки художників України, мисткиня, котра має величезний досвід у дизайні, графіці та монументальному мистецтві. Багатогранна художниця володіє мистецтвом створення батику, керамічних виробів, вітражу тощо. Учасниця численних художніх виставок в Україні та поза її межами [4].

Репутація Олени Кулик базується на виконанні однієї із захопливих художніх програм в оздобленні інтер'єру Свято-Михайлівського кафедрального собору у Житомирі в частині виконання петриківського розпису. Роботи над оздоблення храму тривають вже понад п'ятнадцять років. Проєкт дає змогу по-новому поглянути на прийоми письма й образотворчі мотиви, застосовані учасниками творчої групи з оздоблення та розписів Свято-Михайлівського кафедрального собору.

Над ідеєю іконостасного комплексу Свято-Михайлівського кафедрального собору у Житомирі працювали: Денис і Тетяна Белянські, Микола Весельський, Микола Кішук, Борис Крилов, Ольга Королюк, Олександр Кудрявченко, Влад Одуденко, Олесь Сидорук. До розписів у різний долучалися: Денис та Олександр Белянські, Тетяна та Маруся Белянські й Олександр Белянський (молодший), Олексій Возіянов, Оксана Гуртова, Роксана Макієва, Олена Носенко, Гліб Тищенко, Ольга Королюк, Олександр Корнієнко, Віталій Миргородський, Володимир Кузін, Анна Осадчук, Анна Коваленко, Поліна Каніківська, Галина Андрусенко, Антон Паперняк, Катерина Касьяненко, Андрій Горчаков, Анна Духовична, Анастасія Голуб, Володимир Дзюба, Дарад Капоріков, Наталія Гуменюк, Ярослав Ткачук, Олена Кулик. Витвір кожного з них особливий, з яскраво вираженою художньою манерою: у композиції, трактуванні кольору й прийомів письма, що сформувало у єдину поліхромію розписи з надзвичайною симфонічною мелодією потужної цілісної композиції просторового взаємозв'язку елементів у нероздільному композиційному вирішенні простору храму.

Ідейне наповнення храмових розписів тлумачиться художницею як ідея апокаліпсису й початку творіння. Храм як прообраз райського саду [8]. Умовність золотого тла підкреслює ангельську тему, на чому акцентує увагу художник Д. Белянський: «Храм присвячений архангелу Михаїлу, тобто у нас завдання було максимально розкрити ангельську тему та безплотних сил, тому всі зображення на розписах пов'язані з ангельською темою» [11]. Храм водночас є нагадуванням про історію країни і її становлення, зокрема у постатях святих, що зодягені у козацькі військові обладунки. Не випадково їхні постаті оточені петриківським розписом, мистецтвом вільних людей. Про свободу й складний шлях її здобуття нагадують постаті ста воїнів-мучеників – нагадування про героїв Небесної сотні [7].

Однією з найцікавіших ідей авторського колективу є спроба поєднати у художні традиції українського орнаментального декоративного-ужиткового малярства (петриківського розпису) з образами із біблійних сцен, ликами святих, мучеників, янголів та архангелів. Їхні зображення ґрунтуються на іконописних канолах. Фігури мучеників, янголів та архангелів в яскравих шатах зображені художниками на золотому тлі в оточені буття фантастичного світу квітів та міфічних звірів, що трактовані у звичній дивовижній традиції українського народного малярства (петриківського розпису) в авторському баченні Олени Кулик. Довершеність розписів полягає в тому, що вони підпорядковані грі світла й тіні у внутрішньому просторі храму, насичені мерехтінням золотих асистів і вируванням кольору на золотому тлі, яке є додатковим джерелом світла [8]. Золоте тло вводить глядача у світ сакрального й божественного саду, що схожий на царство світла. Всеосяжна насичена колористична гама вишукано підпорядкована чітким реєстрам загальної композиції храму. Орнаментальні елементи петриківського розпису займають монументальні об'єми простору храму й надають надзвичайної урочистості й пишноти.

Неповторним видається й те, що імовірно вперше монументальні полотна в інтер'єрі храму вдалося оздобити народним розписом в таких масштабах. Зауважимо, що в Києві також існує Свято-Юр'ївський храм в опорядженні якого використані елементи петриківського розпису, виконані Галиною Назаренко та Іриною Кібець [9; 10]. На відміну від Житомира, у Києві оздоблені лише окремі елементи, що надає храмові дещо іншого звучання, проте доповнює палітру оздоби сучасних українських храмових комплексів. Тобто петриківський розпис у Свято-Михайлівському кафедральному соборі в Житомирі розміщено художницею та автором проєкту не лише на укосах вікон чи на окремих елементах опорядження у храмі, як-то впроваджено в Києві у храмі Святого Юрія на Михайлівській площі (розписи виконані Галиною Назаренко та Іриною Кібець [9; 10]). Нещодавно (у листопаді 2022 року) було з'ясовано, що у монастирі на честь святих Нектарія Егінського у селі Ходосіївка Київської області Іриною Клименко було створено розписи на укосах вікон у традиції декоративно-орнаментального народного малярства.

Петриківські орнаментальні елементи у виконанні Олени Кулик несуть на собі не лише декоративне навантаження оздоблення

храмового простору, але й насичені глибинним семантичним змістом і доповнюють змістовне наповнення розписів храму, надаючи нового звучання традиційному народному декоративному розпису. Петриківський розпис став не лише декоративною оздобою стін собору, але й має глибинне символічне наповнення. Зі слів мисткині: «...художник своїми творами має не тільки оповідати про красу, він має творити образну оповідь, яка передавала би знання про його культуру, духовні цінності його оточення, і це мають бути не тільки символічні речі, але й події або сюжети, гармонійно та цікаво стилізовані, згідно з мовою розпису» [1].

Золоте тло спонукає майстриню до ніжного водночас насиченого трактування кольору рослинного орнаменту. За крихкою чарівною фантастичною природою квітів й тварин відкривається величний світ біблійних сюжетів. Переплетіння квітів райського саду стали основним засобом для розкриття провідної ідеї храмового розпису. Їх доповнено елементами традиційного петриківського розпису у поєднанні з національними символами, як замислив художник-координатор проекту: пшениця, соняшники й зрозумілі символи повсякденного життя кожного українця в минулому, як-то: тин, сом, птахи одуди та виноград тощо [8].

Чимало міфічних тварин дивовижно поєднанні з фантастичними квітами та чудернацькими тваринами. Художні особливості розписів Свято-Михайлівського кафедрального собору у Житомирі пов'язані з зображення квітучого саду, що є водночас є втіленням райського саду й витонченою оздобою у храмовому розписі. Тут чимало міфічних тварин у поєднанні з дивовижністю переплетінь фантастичних квітів та дивовижних рослин.

У розписах поєднані два різних світи, організовані єдиним сакральним простором храму. Символіка розписів різноманітна й багатогранна. У розписах храму О. Кулик зображає птахів з яскравим строкатим пір'ям, а навколо них — бабки, метелики, жабка і равлик, що підкреслює розмаїття тваринного світу, яке досить часто залишається непомітним. Птахи й різні алегорії стихії повітря уособлюють душу людини. Зображення гнізда птахів співвідноситься з текстами псалмів [14, 48]. Зображення кролика нагадує про людину, що втікає від спокуси й знаменує перемогу на страстями й повернення до Бога [14, с. 257]. Різновиди риб вказують на місцеву фауну, але мають алегоричне трак-

тування стихії води. Водночас є зображення, за яким перші християни впізнавали один одного. Зображення, що стало символом Христа й з'являється в іконографії біблійних сюжетів: про чудний лов риби, примноження риб і хлібів та Тайна вечеря [14, 122]. Бджолі приписують людські риси, доброту й працелюбність. У християнській міфології метелик, звільняється від кокона і є символом воскресіння й спасіння [14, с. 54]. Вишуканий і граційний лев — один з найпоширеніших символів у релігійному мистецтві середньовічного мистецтва — символ Воскресіння [14, с. 193]. Образи міфічних звірів відкриті для споглядання і водночас закриті у своїй загаковості й оповиті квітами. Квіти слугують не лише додатком до біблійних сюжетів та ликів святих, ангелів та архангелів, але й несуть додаткове семантичне наповнення розписів. Розписи прискіпливо й чітко організовані, майстриню цікавлять не лише квіткові ефекти і їхнє поєднання, але й кольорові ефекти та гра світла, які нерозривно взаємопов'язані. Візерунки переплітаються й переходять один в одного з дивовижною точністю створюють складну, але ретельно аранжовану графічну симфонію цілісного ансамблю розписів.

Популярність розписів Свято-Михайлівського кафедрального собору у Житомирі в частині розписів, виконаних Оленою Кулик, ймовірно можемо пояснити тим, що прикрашання у неї було не самоціллю, а лише засобом й інструментом у пошуках краси.

Висновки і перспективи використання результатів дослідження. Багатогранність манери, вмиле володіння техніками, вимогливість до себе — усе це, об'єднане талантом, сприяло вдалому виконанню поставлених перед художницею завдань. Автор-координатор проекту Денис Белянський для створення виняткового мистецького продукту, що гідно репрезентуватиме українське мистецтво на світовій арені, надав художникам повну свободу творчості для втілення їхніх мистецьких задумів, залишивши за собою право обрати золоте тло, що умовно об'єднує різні манери сучасних українських художників у суцільний розпис собору.

Розписи інтер'єру Свято-Михайлівського кафедрального собору у місті Житомирі є змістовним джерелом для дослідження авторського та художнього аспектів сучасного церковного живопису.

Винятковий багатогранний талант та висока освіченість майстрині сприяли реалізації задумів координатора проекту Дениса Белянського

з надання опорядженню храмового інтер'єру неповторного звучання у контексті сучасного церковного мистецтва України.

Творчість Олени Кулик потребує скрупульозного дослідження з подальшим введення до наукового обігу й публікацією каталогу.

Список використаної літератури

1. Бесіда з Оленою Кулик : [звукзапис]. Київ, 2021. Особистий архів В. Мазур.
2. Владимирська Г. Мандрівка садами раю. Київ : АДЕФ-Україна, 2021. 211 с. : іл.
3. Семесюк М. Від мами до доні добро передай. Артанія. 2010. Кн.19. № 2. С. 86–91.
4. Семесюк М. Кулик Олена Вікторівна. Енциклопедія Сучасної України : енциклопедія [електронна версія] / ред. І. М. Дзюба, А. І. Жуковський та ін. ; НАН України, НТШ Київ: Ін-т енциклопед. досліджень НАН України, 2016. Т. 16. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=51281 (дата звернення 20.08.2022)
5. Смолій Ю. Хатнє малювання Петриківки другої половини ХІХ – першої половини ХХ століття (витоки, еволюція, художні особливості) : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства / Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Київ, 2011.
6. Рацибарська Ю. Петриківський розпис: яскраві квіти на темному тлі або Міжнародне визнання на фоні виживання. Українська культура. 2014. № 4. С. 6–11.
7. Розпис Свято-Михайлівського кафедрального собору м. Житомира : відео. You Tube. Свято-Михайлівський кафедральний собор м. Житомира. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=sQ75c6SW1p8> (дата звернення: 01.12.2022)
8. У Житомирі в Свято-Михайлівському соборі продовжують відновлювати розписи храму : відео. You Tube. Суспільне Житомир. URL: https://www.youtube.com/watch?v=pRUUnn4_UDI (дата звернення: 01.12.2022)
9. У Києві з'явився унікальний храм, оздоблений «петриківським розписом». Релігія в Україні : сайт. URL: https://www.religion.in.ua/news/ukrainian_news/11026-u-kiyevi-zyavivsvya-unikalnij-hram-ozdoblenij-petrikivskim-rozpisom-foto.html (дата звернення 25.09.2021).
10. У Києві з'явився храм розписаний «петриківкою». Рукотвори : сайт. URL: <https://rukotvory.com.ua/info/u-kyjevi-zyavuvsvya-hram-rozpysanyj-petrykivkoju/> (дата звернення 25.09.2021).
11. У Свято-Михайлівському соборі показали ескізи майбутніх розписів вартістю 150 тисяч доларів. Житомир. Info : сайт. URL: https://www.zhitomir.info/news_181502.html (дата звернення 23.07.2021).
12. Чуднівєць А. Самобутність петриківського розпису та іманентна творчість за кордоном: порівняльний аналіз художньої стилістики. Українська академія мистецтва : дослідн. та наук.-метод. ст. Київ, 2016. Вип. 25. С. 254–267.
13. Чуднівєць А. Петриківський розпис як феномен української художньої культури : дис. ... канд. мистецтвознавства 26.00.01 «Теорія та історія культури» / Ін-т проблем сучас. мистецтва Нац. акад. мистецтв України. Київ, 2019. 280 с.
14. Hall J. Dictionary of subjects and Symbols in Art. New York ; Evanston ; San Francisco ; London, 1974. 377 p.

References

1. Besida z Olenoiu Kulyk : [zvukozapys]. (Kyiv, 2021). Osobystyi arkhiv V. Mazur [Interview with Olena Kulyk: audio recording, 07/28/2021. Archive of V. Mazur]. Kyiv.
2. Vladymyrska H. Mandrivka sadamy raiu. [A journey through the gardens of paradise] Kyiv : ADEF-Ukraine, 2021. 211 s. : il.
3. Semesiuk M. Vid mamy do doni dobro peredai. Artaniia [From mother to daughter, give good wishes...]. 2010. Kn.19. № 2. S. 86–91.
4. Semesiuk M. Kulyk Olena Viktorivna [Kulyk Olena Viktorivna]. Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy : entsyklopediia [elektronna versii] / red. I. M.Dziuba, A. I. Zhukovskiy ta in. ; NAN Ukrainy, NTSh Kyiv: In-t entsykloped. doslidzhen NAN Ukrainy, 2016. T. 16. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=51281 (data zvernennia 20.08.2022).
5. Smolii Yu. Khatnie maliuvannia Petrykivky druhoi polovyny KhIKh – pershoi polovyny KhKh stolittia (vytoky, evoliutsiia, khudozhni osoblyvosti) [Petrykivka home painting of the second half of the 19-th – the first of the 20-th century (origins, evolution, artistic features)] : avtoref. dys. ... kand. mystetstvoznnavstva / In-t mystetstvoznnavstva, folklorystyky ta etnolohii im. M. T. Rylskoho. Kyiv, 2011.
6. Ratsybarska Yu. Petrykivskiy rozpys: yaskravi kvity na temnomu tli abo Mizhnarodne vyznannia na foni vyzhyvannia [Petrikovsky painting: bright flowers on a dark background or International recognition on the background of survival]. Ukrainaska kultura. 2014. № 4. S. 6
7. .Rozpys Sviato-Mykhailivskoho kafedralnoho soboru m. Zhytomyra [Painting of St. Michael's Cathedral in Zhytomyr] : video. You Tube. Sviato-Mykhailivskiy kafedralnyi sobor m. Zhytomyra. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=sQ75c6SW1p8> (data zvernennia: 01.12.2022).

8. U Zhytomyri v Sviato-Mykhailivskomu sobori prodovzhuiut vidnovliuvaty rozpysy khramu : video. You Tube. Suspilne Zhytomyr. [In Zhytomyr, the frescoes of the church continue to be restored in St. Michael's Cathedral] URL: https://www.youtube.com/watch?v=pRUUnn4_UDI (data zvernennia: 01.12.2022).
9. U Kyievi z'явились unikalnyi khram, ozdoblenyi «petrykivskym rozpysom». Relihiia v Ukraini : sait. [A unique temple decorated with "Petrykiv painting" appeared in Kyiv]. URL: https://www.religion.in.ua/news/ukrainian_news/11026-u-kyievi-zyavivysya-unikalnij-xram-ozdoblenij-petrykivskim-rozpisom-foto.html (data zvernennia 25.09.2021).
10. U Kyievi z'явились khram rozpysanyi «petrykivkoiu» [A church painted with "Petrikivka" appeared in Kyiv]. Rukotvory : sait. URL: <https://rukotvory.com.ua/info/u-kyjevi-zyavivysya-hram-rozypysanyj-petrykivkoyu/> (data zvernennia 25.09.2021).
11. U Sviato-Mykhailivskomu sobori pokazaly eskizy maibutnikh rozpysiv vartistiu 150 tysiach dolariv. [Sketches of future paintings worth 150,000 dollars were shown in St. Michael's Cathedral]. Zhytomyr. Info : sait. URL: https://www.zhitomir.info/news_181502.html (data zvernennia 23.07.2021).
12. Chudnivets A. Samobutnist petrykivskoho rozpysu ta imanentna tvorchist za kordonom: porivnialnyi analiz khudozhnoi stylistyky [The originality of Petrykiv painting and immanent creativity abroad: a comparative analysis of artistic stylistics]. Ukrainska akademiia mystetstva : doslidn. ta nauk.-metod. st. Kyiv, 2016. Vyp. 25. S. 254–267.
13. Chudnivets A. Petrykivskyi rozpys yak fenomen ukraïnskoi khudozhnoi kultury [Petrykivka Painting as a Phenomenon of Ukrainian Culture] : dys. ... kand. mystetstvoznavstva 26.00.01 «Teoriia ta istoriia kultury» / In-t problem suchas. mystetstva Nats. akad. mystetstv Ukrainy. Kyiv, 2019. 280 s.
14. Hall J. Dictionary of subjects and Symbols in Art [Text] / James Hall Icon editions Harper & Row, Publishers – New York Evanston. San Francisco. London, 1974. S. 377.

Подано до редакції 05.12.2022